

14/8
Idyll under åskmoln:

RASFRÅGAN PÅ NYA ZEELAND

Med denna artikel om ras-sättningarna mellan de vita och Nya Zeelands urinvånare, maoris, samt den nyzeeländska politiken i syfte att åstadkomma likställighet avslutar Herbert Tingsvén sin serie "Idyll under åskmoln". De tidigare artiklarna har varit införda den 3, 6, 9, 13, 15, 19 och 22 juli samt den 2, 5 och 9 augusti.

"DEN ÖMSESIDIGA respekten och goda viljan i förhållandet mellan maoris och vita kunde inte vara större. Den sociala ställningen är helt oberoende av hudfärgen... Det finns inga skillnader i fråga om grundläggande rättigheter, vare sig det gäller den allmänna lagen, undervisningen, ekonomin eller politiken." Dessa satsar i en officiell skrift är representativa för vad som — utom inom landet — i regel skrivs och sägs om rasförhållandena på Nya Zeeland. Och i väsentliga punkter är de riktiga. Sannolikt finns intet land där de segrande vita genomfört en mera fullständig likställighet och står i bättre relationer till urinvånarna, till de infödda.

Politiskt, men endast politiskt, föreligger visserligen en uppdelning av raserna. De vita och maoris väljer var för sig, de vita 76 medlemmar av parlamentet och maoris 4, enligt bestämmelser som fastställdes redan år 1867. Denna ordning har intill de senaste åren givit maoris en klar överrepresentation; nu innebär den, eftersom maoris (omkring 160 000) utgör nära sju procent av befolkningen, men till mycket större del än de vita är under rösträttsåldern, att raserna är representerade i enlighet med sin röststyrka. De fyra maoris i parlamentet har alltigenom samma rättigheter som sina vita kolleger. Under två perioder, 1946—1949 och efter 1957, har maoris varit avgörande för regeringens sammansättning; labourministären Nash stöds av 37 vita och fyra maoris, medan oppositionen består av 39 vita. Sedan många år är det så gott som självfallet att en maori skall vara medlem av regeringen.

Så perfekta som det anförda citatet ger vid handen är dock inte relationerna. Just vid min ankomst till Nya Zeeland är rasfrågan livligt diskuterad. Landets stora fotbollsorganisation — det

gäller rugby, inte svensk fotboll — har beslutat att inte ta med någon maori, trots att några maoris hör till de bästa spelarna, på en turné i Sydafrika; skälet förklaras vara att man inte vill utsetta maoris för kränkningar i det rasgalna Sydafrika, men många, både vita och maoris, anser att man hellre borde ha inställt turnén än vika undan för värdfolkets fördomar. Genom sitt handlingssätt svek fotbollsunionen, ytttrade maoriministern Tirikatene, Nya Zeelands stora mission att visa världen möjligheten av "harmonimellan två raser" och motverkade de mörkhyade folkens krav på likställighet. En rad andra episoder dras fram i debatten. Nyligen utnämndes en maori till ambassadör (High Commissioner) i Malaya. Några framhåvde detta som ett bevis på rasernas jämlikhet; andra påpekade att det var tvivelaktigt att sända en "färgad" till ett "färgat" folk och att verklig likställighet skulle ha markerats genom att en maori sänts till London, Washington eller Pretoria. Till råga på allt blev den nyutnämnde ambassadörens broder samtidigt vägrad att få bord på en restaurang, och på grund av släktskapen blev detta avvisande av en maori något av en skandal.

Snart blev det tydligt för mig att ganska bestämda skillnader finns mellan den legala situationen och den officiella ideologin å ena sidan, de privata relationerna och vanligt folks resonemang å den andra. Inga bestämmelser finns om diskrimination; politiker, publicister och offentligt uppträdande personer över huvud prisar rasernas lyckliga sammanlevnad — det hör till de saker man ständigt skryter med, liksom levnadsstandarden och den sociala jämlikheten. Men vid samtal erkänner de flesta att segregation i viss omfattning tillämpas. Maoris blir i regel inte mottagna på "bättre" hotell och restauranger, i en del biografier blir de anvisade särskilda platser, många husvärdar vill inte hyra ut bostäder till dem, de har svårt att få kontorsplatser och till och med kvalificerat fabriksarbete. Typiskt är att då en amerikansk professor, David Ausubel, som under ett år i Nya Zeeland studerat dessa frågor, i våras publicerat en bok som betonade segregationstendenserna, gick pressen nästan genomgående förbi anmärkningarna och citerade huvudsakligen lösräckta och extremt formulerade satsar för att förlöjliga den i stort sett väl underbyggda framställningen. Re-

Bilden ovan visar några maoridansöser i aktion, infälld en typisk maoriskulptur.

flekterande nyzeeländare är väl medvetna om dubbelheten i inställningen; "kan ni begripa att tidningarna kan skriva dessa floskler om harmoni då alla vet hur det verkligen förhåller sig", yttrar en utmärkt vetenskapsman till mig i anslutning till skrivierna om rugbylaget.

I omdömen om maoris framträder ungefär samma stereotyper som är vanliga i andra länder med liknande rasmiljö, ehuru inte alls så ensidigt och grovt utformade som i Sydafrika eller i de amerikanska sydstaterna. Maoris är ett förtjusande folk, älskvärdt, lyckligt, konstnärligt begåvat — fraser av denna typ hör till den obligatoriska inledningen. Sedan talas om de inföddas brist på ansvarskänsla, deras lättsinne, ovilja att arbeta mer än som är nödvändigt, slarv och lösa moral, dåliga lukt på grund av snusk och begivenhet på pomador, fisk och stekt

potatis. Det är tydligt att de personer jag talar med är uppvuxna i denna fraseologi; de känner sällan några maoris annat än genom flyktiga besök i byar och förstäder. Tendenserna till segregation försvaras på detta sätt liksom med det lika typiska påståendet att man själv inte har några fördomar, men att andra vita har det och att det därför exempelvis är svårt att anställa maoris sida vid sida med vita. Ofta är de uppfattningar om maoris som meddelas mig utan tvivel riktiga, eftersom denna folkgrupp enligt vår mätstock i genomsnitt står på en lägre nivå än den vita majoriteten. Får man här som hos andra folk är att man gärna betraktar rasanlagen som orsaken och förbiser eller inte tillräckligt beaktar traditionens och miljöns avgörande betydelse.

Många vita påstår att det inte är fråga om en skillnad i ras, utan om en social skillnad. Uppenbarligen är det här som på många andra håll en kombination av dessa förhållanden — och föreställningar om dem — som blir bestämmande. Att klarlägga i vad mån den ena eller den andra faktorn är utslagsgivande går inte. Att man i regel kan skilja på en maori och en vit genom hudfärgen och utseendet är utgångspunkten. Men det är också väsentligt att maoris i stort sett ekonomiskt, bildningsmässigt och på andra sätt står under genomsnittet och därför framstår som en socialt underlägsen grupp.

Uppgifter om den genomsnittliga inkomsten bland vita och maoris finns inte, men den officiella statistiken innehåller en mängd uppgifter — efter vad jag vet aldrig berörda i sociala och politiska standardverk — som visar att maoris i allmänhet intar en särställning. Det stora flertalet maoris är bosatta på nordön, omkring en tredjedel i lantbyar på jord som de av ålder ägt eller som under de senaste århundradena tillerkänts dem av staten, de övriga är lantarbetare eller bor i städerna som icke yrkesskickliga arbetare, till stor del i förstäder av slumkaraktär. Maoribefolkningens tillväxt är 34 promille om året, mot 15 promille för den vita befolkningen (bortsett från invandring). De vitas livslängd är över 70 år — en av de högsta i världen — maoris 55 år. Bland barnen mellan en månad och ett år är dödligheten sex gånger större bland maoris än bland de vita. Av tillfångelse dömda är maoris en fjärdedel, alltså proportionsvis fyra gånger flera än vita. Maoribarnen slu-

tar ofta skolan efter några få klasser; officiella uppgifter om rasernas fördelning inom den högre undervisningen saknas, men enligt skilda meddelanden är antalet maoris vid universiteten högst en tredjedel av vad deras andel i befolkningen betingar. Det kan nämnas att, liksom i USA, medlemmar av den eftersatta rasen begår självmord i långt mindre grad än andra — bland maoris tre på 100 000 mot nio bland de vita. Tillsammans ger dessa siffror en tydlig, om också icke detaljerad bild av sammanhanget mellan ras och social situation.

Då jag besöker ministeriet för maoris visar mig en ämbetsman (själv maori) den första, nyss utarbetade förteckningen på maoris som är verksamma i högre befattningar eller inom mera kvalificerade yrken (Members of the maori race in professions and trades).

Maoriministern Tirikatene.

Man är inom departementet tydligen stolt över att så många maoris av denna kategori kan förete. Men en genomgång av förteckningen visar omedelbart att maoris i proportionsvis mycket ringa grad kommit upp i medel- eller överklassen. Antalet maoris som är läkare uppges till mellan 15 och 20 (i vissa fall är man osäker) av de bortåt 4 000 läkarna i Nya Zeeland. Liknande är läget på nästan alla områden — offentlig tjänst, högre undervisning, advokatverksamhet, affärer. Undantag finns blott i konstantverket och konstundervisningen samt i

höjesindustrin; maoris konstprodukter av ålderdomlig typ är eftersökta, och relativt många maoris är sångare och musiker.

Vad är en maori? Det finns skilda och i vissa fall stridiga definitioner i olika lagar, men i regel är den person maori som till hälften eller mera härstammar från "urinvånarna på Nya Zeeland"; vid valen kan dock den som är halvblod i ordets egentliga mening välja mellan att rösta som vit och som maori (i många fall har rastillhörigheten näst avgöras av domstol). Jag blir slagen av att de flesta som är upptagna på den berörda honnörslistan — särskilt bland läkarna och andra mera kvalificerade grupper — har engelska namn, vilket i allmänhet innebär att de är blandrasiga, ofta med engelsk fader och maorimoder. De "rena" maoris, vilkas antal är omöjligt att bestämma, men som i varje fall torde utgöra ett stort antal, har alltså ytterst få fall nått högre social position. Ambassadören i Malaya heter Bennett och tillhör på faderns sida en gammal engelsk familj; detsamma är fallet med en rad ämbetsmän som räknas som maoris. De politiker som ställer upp vid maorivalen är inte sällan blandrasiga, men de har maorinamn; de nuvarande maoriparlamentarikerna heter Amana, Paikea, Ratana och Tirikatene.

I början av 1800-talet, då den vita bosättningen började, eräknas maoribefolkningen ha uppgått

till 100 000—200 000. De vita köpte i regel på fredlig väg — ibland genom svekfulla fördrag — jord av maoris. Att infödingarna länge minskade i antal torde i viss mån ha berott på konflikter med de vita (särskilt maorikrigen i början av 1860-talet), men väsentligen på krig maoristammarna emellan och sjukdomar som de vita förde med sig. Vid den första folkräkningen 1858 var maoris något färre än de vita, något över 50 000. 1896 hade maorigruppen sjunkit till 42 000. Sedan dess har rasen stadigt växt till, och det är möjligt att maoris nu är mera talrika än någonsin före.

Under de senaste årtiondena har staten systematiskt arbetat för att förbättra maoris läge i skilda hänseenden. Särskilt verkade labourregeringarna 1935—1949 energiskt i detta syfte; att maoris numera med överväldigande majoritet röstar på arbetarpartiet beror dels på detta, dels på att det stora flertalet maoris tillhör de socialgrupper som stöder partiet. Jord har överförts till maoris, till stor del genom att en del tidigare avtal om jordavträdelse förklarats ogiltiga, särskilda anslag har givits för skolor, sjukvård och bostäder; de sociala utgifterna för maoris har under lång tid varit proportionsvis större än för den vita befolkningen. Denna politik är, även om den igångsattes av labour, gemensam för båda de stora partierna, och vid 1957 års val kunde man rent av tala om en tävlan i utfästelser för att vinna maoriröster. Att separationen vid valen bevarats beror på önskan att maoris skall vara tillförsäkrade en tillbörlig representation; man är överens om att denna anordning skall avvecklas då assimilationen nått en viss punkt.

Trots de rasmötsättningar och den särställning för maorigruppen som i det föregående framhåvats, är det skäl att främst understryka det positiva i den nyzzeeländska politiken. Total likställighet och assimilation är målet för alla ledande riktningar, och inga tecken finns på en övergång till rasförtryck och legal segregation. De tongivande grupperna bland maoris har visserligen respekt och sympati för rasens vanor och traditioner, och den folkloristiska forskningen på detta område är allmänt uppskattad, men det självfallna syftet är införälvande, andligt och materiellt, med den vita civilisationen.

HERBERT TINGSTEN